

MUTSUMİ SUHAGARA’NIN UYGUR HARFLİ TEZKİRE-İ EVLİYÂ YAYIMI ÜZERİNE

Ayşegül SERTKAYA

Ferîdeddîn-i Attâr *Tezkire-i evliyâ* adlı kitabında 72 velinin hikâyesini anlatır. Bu eserin Farsça aslından Çağatay Türkçesi’ne yapılan çevirisi Hicrî 840 = Milâdî 1436 tarihinde Herat’ta Ebû Mâlik Bahşı tarafından Uygur harfleri ile yazılmıştır. Uygur harfli yazmanın ketebe kaydında istinsah tarihi şöyle geçmektedir: *’emti tezkirete bitilgen meşâyih evliyâların hikâyet sözleri tüketildi. târîh sekiz yüz kırta at yıl cumâd el âhire aynıng onıta herüte ebû mâlik bahşı bitidim* [= Şimdi Tezkirede yazılan şeyhler (ve) velilerin hikâyeleri tamamlandı. Tarih: Sekiz yüz kır’ta, At yılında, Cumâd el-âhire ayının onunda, Herat’ta, Ebû Mâlik Bahşı yazdım]. Hicrî 10 cumâd el-âhire 840 tarihi milâdî 20 Aralık 1936 Perşembe gününe tekabül etmektedir.

Tezkire-i evliyâ’nın Nûreddîn ‘Alî bin Kîçkine Seyyid ‘Alî et-Tâlikânî tarafından Arap harfleri ile olan ikinci bir yazması da Hicrî 917 yılının Receb ayının yirminci gününde Mısır’da istinsah edilmiştir. Arap harfli yazmanın ketebe kaydında istinsah tarihi şöyle geçmektedir: *émdi tezkirede bitilgen meşâyih evliyâların hikâyet sözleri tüketildi. târîh tokuz yüz on yéttide receb ayı-nıng yigirmi-side nûre’d-dîn ‘alî bin kîçkine seyid ‘alî et-tâlikânî bitidi* [= Şimdi Tezkirede yazılan şeyhler (ve) velîlerin hikâyeleri tamamlandı. Tarih dokuz yüz on yedi yılında, Receb ayının yirmisinde, Mısır’da, Nûreddîn ‘Alî bin Kîçkine Seyyid ‘Alî et-Tâlikânî yazdı]. Hicrî 20 Receb 917 Pazartesi günü. Milâdî 13 Ekim 1511 Pazartesi gününe tekabül etmektedir.

Tezkire-i evliyâ’nın Uygur harfli yazması Paris, Bibliothèque Nationale, Supplement Turc, no 190’da kayıtlıdır. Uygur harfli bu yazmanın tıpkıbasımı ile Fransızcaya çevirisi 1889’da Paris’te Abel Pavet de Courteille tarafından yayımlanmıştır.

A. Pavet de Courteille, *Tezkereh-i Evliâ, Le Mémorial De Saintes. Traduit sur le Manuscrit ouigour de la Bibliothèque Nationale, Collection Orientale-Tome XVI, Deuxieme Serie- Tome II- Paris, 1889, XXIV+238 s.*

Pavet de Courteille, *Tezkereh-i Evliâ, Le Mémorial De Saintes. Traduit sur le Manuscrit ouigour de la Bibliothèque Nationale, Collection Orientale -Tome XVI, Deuxieme Serie - Tome II - Paris, 1889, 392 s.*

Mutsumi Suhagara Kobe (Japonya)'de Uygur harfli yazmanın transliterasyonu ile transkripsiyonunu, üst satırda transliterasyon alt satırda da transkripsiyon olmak üzere, 2007 yılında. Japonca çevirisi ile birlikte açıklama notlarını da 2008'de yayımlamıştır.

Suhagara Mutsumi, *Tazkira-yi Awliya in the Uyghur script. Part I. Introduction and text in transcription. Kobe City College of Nursing, 2007, 428 s.*

Suhagara Mutsumi, *Tazkira-yi Awliya in the Uyghur script. Part II. Japanese translation with notes. Kobe City College of Nursing, 2008, 401 s.*

Tezkire-i evliyâ'nın Arap harfli yazması İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, no 2848'de kayıtlıdır.

Ayşegül Sertkaya Uygur ve Arap harfli iki yazmanın karşılaştırmalı metnini hazırlamış ve 2015'de İstanbul'da Çantay yayınevinde, 2019'da da Ankara'da Akçağ yayınevinde yayımlamıştır.

Ayşegül Sertkaya, *Tezkire-i Evliyâ'nın Çağatay Türkçesi Çevirisi. Arap ve Uygur Harfli Yazmaların Transkripsiyonlu Metni, Çantay, İstanbul, 2015, 384 s.*

Ayşegül Sertkaya, *Tezkire-i Evliyâ'nın Çağatay Türkçesi Çevirisi. Arap ve Uygur Harfli Yazmaların Transkripsiyonlu Metni*, Akçağ, Ankara, 2019, 469 s.

Suhagara s. 1-65 arasında önce Uygur harfli yazmanın imlâsını açıklamış, sonra Türkçe tercümedeki bazı cümleleri Attâr'ın Farsça metni ile karşılaştırmış, mütercimmin tasarrufları üzerinde durmuş, Moğolca kelimelerden bazılarını açıklamıştır. S. 67-428 arasında da Uygur harfli metnin transliterasyonu ile transkripsiyonunu vermiştir.

Suhagara Uygur harfli yazmayı Arap harfli yazma ile karşılaştırmamıştır. Karşılaştırsa idi, Uygur harfli yazmada yanlış okuduğu veya okuyamadığı bir çok kelimeyi doğru okuyacak, yine Uygur harfli yazmada eksik olan (yazılmayan) bir çok kelimeyi de görüp ve eksik yazılan ibareleri tamamlayacaktı. Ben kendi hazırladığım metin ile Suhagara yayınına karşılaştırdım. Takdim-tehirleri görecekti. Uygur harfli metinde gördüğüm okuma hatalarından bazılarını burada zikretmek isterim.

Qarılıq. Doğrusu **zārīlq**; ”ndyn: Doğrusu **nēdin**; **payinrāk**: Doğrusu **keyinrāk** “daha sonra”; **xayf**: Doğrusu **gayb**; **öldi**: Doğrusu **uldi** “yaşlandı”; **kişini gaybet qılsa**: Doğrusu **kişi ne gaybet qılsa**; **tapınur**: Doğrusu **tepinür** “hücum eder”; **ämti qoy (?)**: Doğrusu **ämti hod**; **yol urguçı**: Doğrusu **yol orguçı** “yol kesici”; **uçurdı**: Doğrusu **öçürdi** “yok etti”; **ogdas (?)**: Doğrusu **oktas** (Moğolca) “sakın, asla”; **horluk**: Doğrusu **kulluk**; **zahr bilä**: Doğrusu **sahv bilä**; **zawk**: Doğrusu **şawk**; **qarı**: Doğrusu **qavī** “çok”; **harguz (?)**: Doğrusu **hergiz** “asla, sakın”; **birgine**: Doğrusu **pīrkine** “yaşlıca”, **bir**: Doğrusu **pīr**; **ol**: Doğrusu **il** “halk”.

Birkaç da Uygur harfli yazmada olmayıp Arap harfli metinden tamamlanan ibareyi vermek istiyorum. **Hayf**: Tamamı **gayb mescidige bar-**, **Batıl bolmagay**: Tamamı **(dīn) batıl bolmagay**; **icâzet**: Tamamı **icâzet (ber-)**; **tutmuş**: Tamamı **tutmuş (erti)**; **turur**: Tamamı **turur (biz)**; **özi**: Tamamı **özi (mening)**; **derhal**: Tamamı **derhal (kopup)**.

Ben transliterasyon ile transkripsiyonda gördüğüm farklılıkların hepsini değil, bazılarını aşağıda liste olarak veriyorum.

Yeri	Yanlış okuma	Doğrusu
3/70r/12	qyl-y xeli	q[']yl-y haylı
11/74r/2, 4, 6, 12, 14	''gl-w p'yyt-nynk ahlu-bayitning	''gl-y p'yyt-nynk ehl-i beyitning u okunan ses u harfî değil, iri yazılmış bir tamlama i'sidir.
13/75r/ 6, 7	''t-y ~ ''ty [ät-i ~ äti]	''rn-y [ärn-i] êrin “dudak” êrni “dudağı”
14/75v/3	... munung [Payğam- bar] tæg adasî bar, Fatıma tæg anasî bar	cümlesinde [] içerisindeki <i>Payğambar</i> tamiri yerine <i>Muhammad</i> tamiri daha uygun olurdu. Çünkü daha sonra annesinin adı olarak Fatıma geçiyor. Ayrıca A nüshasında da <i>Muhammad</i> yazılı.
14/75v/14	swfyy'n-y swr-y [sufiyan-ı suri]	swfyy'n-y s[']wr-y [sufiyan-ı s[ä]vri]
17/77r/3	cwmdy çomdı	cwmdy çömdi
21/79r/3	yanında [ta]kî eliglä- rining ayasında	yanındaqî eliglärlining ara- sında
22/79v/1	tyl'y m'an tiläy män	tyl'r m'n tilär män
22/79v/ 16	qwm <i>qwm</i>	qut hod
26/81v/7 26/81v/14	ywryr yorır	ywrwr yörir

	yorır	yörir
27/82r/16	<u>tā ānjā ki</u> <u>tā ānjā ki</u>	tā ançaki
26/81v/10 29/83r/2	ywrwr yürür	ywrwr yörür
29/83 r/12	pwk'yyp bük[r]eyip	pwk'yyp bükeyip
32/84v/3	ywrwz-' yürüse	ywrwz-' yörüse
35/86v/11	q'r-y-lyq [qariliq]	s'r-y-lyq zāriliq
39/88r/13	p'yyn-r'k payinrāk	k'yyn-r'k kèyinrāk “daha sonra”
42/89v/1	g'lq'y-l'r qalgay-lar	s'lq'y-l'r salğay-lar
44/90v/8	swyz t'rkwcy söz tãrgüçi	swyz t'kwcy söz tãgüçi “dedikoducu”
44/90v/10	'ñdyn andın	n'dyn nèdin peydā bolur
45/91r/3	'ydwyr aydur	'ydwyr ['rty] aydur [ãrti]
45/91r/17	q'rs-y-ñink qarining (?)	k'rs-y-nink karşining “Karşı şehrinin”
46/91v/14	q'yp Xayf	q'ayp ğayb mescidige bar-
47/92r/12	'wldy öldi	'wldy uldi “yaşlandı” krş. ul-u-ğ “yaşlı”
52/94v/16	'yyz hiiz	h[']yyz h[a]yız
55/96r/4	pwlm'y bolmay	pwlm'[q']y bolma ğ ay

56/96v/11	’’q haq[qa]	h’q swyz-l’k’y haq sözlegey “doğru söylecek”
57/97r/2	kişini	kişi nè gaybet qılsa -ni Akkuzatif eki değil nè soru sözüdür
57/97r/2	yana kişini gaybet qılsa ...	yana kişi nè gaybet qılsa ... yine kişi hangi gaybeti etse
58/97r/8	w’l-y-kym wale kim	velākin
60/98v/2	s’yyr sayır	s’yy’r seyyār Kafiyesi tayyār
63/100r/9	twswrwp tüsürüp	twswrwp tüşürüp
69/103r/11	t’pyñwr tapınur	t’pyñwr tepinür “hücum eder”.
69/103r/11	t’s tas	t’s taş
87/112r/13	’’pw ’’sym-y mekky Abu Haşim-i Makki	’’pw h’sym-ı m’kky Abu Hāzım-ı Mekki
96/116v/1	c’yl’t-y ’’rz-’ çaylatı (?)ärsä	c’yl’t-y ’’rz-’ cāyladı ärsä
101/119r/8	’’mtı qwy ämti qoy (?)	’’mtı qwt ämti hoş
103/120r/8	c’rpw-ñy čarbuni	c’rpw-ñy čerbini
104/120v/4-5	c’rpw čarbu c’rpw-syñ čarbusin	c’rpw čerbi c’rpw-syñ čerbisin
106/121v/12	p’s’ar-qa Basraqa	p’s’ar-qa bāzār-ğa

120/128v/9	ywl 'wrqwčy yol urğuçı	ywl 'wrqwčy yol orğuçı “yol kesici”
122/129v/1	'wldwrwp m'l-l'ryn ''lyp öltürüp mal-ların alıp	m'l-l'ryn ''lyp 'wldwrwp mal-ların alıp, olturup [nämä yäyür ärtilər]
122/129v/17	ywl 'wrm'q-q-tyñ yol urmaqtın	ywl 'wrm'q-q-tyñ yol ormaktın
124/130v/3	'wewrty uçurtı	'wewrty öçürti “yok etti”
128/132v/13	y'rm'q myng ''ldwn yarmaq ming altun	myng ''ldwn y'rm'q miñg altun yarmaq
129/133r/10	t'ñkky dangge	t'ñkky teñgi ‘para, akça’
139/138r/13	''w-a hava	''w-a ara
142/139v/3	pyšyk bišig	pyšyp bišip
144/140v/4	pydyk 'wdyk p'q'r yitig (?) ödüg	yydyk yydyk p'q'r yitig yitig bakar ärti “keskin, dikkatli bakar idi”
144/140v/6	'wqd'z oğdas (?)	'wqd'z oktaş <Moğ. “asla, sakın”
148/142v/14	[š]'dlyky-nynk šadliki-ning	'd[kw]lyky-nynk ed[gü]liki-niñg
157/147r/11	qwrlwq xorluq	qwllwq qulluq (ilk 1 harfinin çen- geli yazılmamış.)
157/147r/12	''qyr't aħiret	''qyp't ‘ākibet “sonunda”
161/149r/10	t'pswrwp s'n tapşurup sän	t'pswrwp [twrwr] s'n tapşurup <turur> sän

173/155r/8	p'r-c'y < p'r-c'y> bar-jay	p'rc'-ny p'r-c'y barça-nı ber-c āy
184/160v/9, 10	'yyt 'ayid	h'ayyt h ayit "bayram"
188/162v/3	s'gr pyl-' zahr bile	s'gv pyl-' sehv bile
199/167v/9	p's-y başı	p's-y[q'] başı[ga]
206/171v/15	twšty tüšti	twšty tuştı "rastladı, karşılaştı"
207/172r/8	pwlc'lymyz boljalımız	bolçarımız (Moğolca bol- çar kelimesinin r harfine sehven l çengeli konulmuş)
213/175r/9	mwq'm't muqamat	mwq'my mukamı
223/180r/2	s'wq zawq	š'wq şawk
227/182r/8	k'spy kesbi	k'spy kâşfi
237/187r/1	cypñ-l'ryn qwrwr 'rty çibinlerin qorır erti	cypñ-l'ryn qwwwr 'rty çibin-lerin qovur erti "Sinekleri kovar idi"
246/191v/12	ġaflet bilä ayaqini	ġaflet bilä [sol] ayaqini
248/192v/3	batil bolmağay	[dīn] batil bolmağay
250/193v/13	Mahwi	Mehri "Mêhrî"
254/195v/13	mān be-newa qalgay	mān be-newa qalgay [mān]
256/196v/11	'ycyñk-te twkwłz-' içingtä tökülsä	içingtä tügülsä "içinde dü- ğümlense = dışarı çıkama- sa = işeyemesen"
257/197r/ 14	qılwr t'k qılwr t'g	qılwr t'p qılwr täp

276/206v/2	q'r-y s'gyp karı, za'if	q'w-y s'gyp qavī za'if “çok zayıf”
279/208r/1	roza [tutup] turur sän taqı	roza turur, sän taqı ... oruç tur, sen de ...
282/209v/8	'rkwz [harguz (?)]	h'rkyz hergiz “aslâ, sakın”
284/210v/2	pw swl'ym'n [A]bu suleyman	pw swl'ym'n bu suleyman
301/219r/15	t'ñkpyl-' k' tang-bilä [najat]kä	t'ñkkyl-'-kä tañgilä-kä
302/219v/1	p'l-'m Bal'am	p'l-h'm bal-ḥam < balğam bin bağura
311/224r/15	'yc's't ijazat	'yc's't p'r ijazat bär
312/224v/12	'wq t'k tykdy-l'r ok täg tikdilär	'wq t'k tykdy-l'r ok täg tägdilär
314/225v/5-6	tyryk-t' twl tirig-te tul	tyryk-[lyk]t' twl tirig[lik]ta tul,
322/235r/16	twdmys tudmuş	twdmys 'rdy tutmuş [ärdi]
333/225r/8	twrwr turur	twrwr pyz turur [biz]
333/225r/13	'wyz-y özi	'wyz-y m'nynk özi [meniñg]
337/237r/12	'pw 'wsm'n-nynk mwrydy 'rty Abu 'Usmanning müridi ärti	'pw 'wsm'n-nynk mwrydy 'rty Abu Usman <a>ning müridi ärti
338/237v/12	pyrkyn-' birgine	Pyrkyn-' pīrkine “yaşlıca”
339/238r/14	kysk-l'r kişiler [bilä]	kysk-l'r[k'] kişiler[-gä]

348/242v/13	anı[ng] jani	anı jani (Akkuzativ eki genitiv eki fonksiyonunda)
348/242v/14	n'syr-y Nasiri	n'syr-y Nazīrī
348/242v/14	kyr'n-tyñ Girantin	kyr'n-tyñ Gīlān-dın (r altına l kuyru- ğu yazılmamış)
350/243v/4	pyr ''yp't-lyq 'wn-y pyl-' bir haybatlıg üni bilä	pyr h'yp't-lyq 'wn-y pyl-' pīr, haybatlıg üni bilä
362/249v/14	ywl 'wrqwčy yol urğuçı	ywl 'wrqwčy yol orğuçı "yol kesici"
374/255/8	t'r-'l dar-ḥāl	t'r-h'l <qwpwp> dar-ḥāl <kopup>
392/264v/6	'wl ol	'yl il 'halk"
392/264v/16	''rw m'lyk p'qšy [Haru (?) malik bahşı]	''pw m'lyk p'qšy Abu Malik Bahşı

Sonuç olarak şunu söyleyebilirim. Suhagara, Uygur harfli metni Arap harfli nüshası ile karşılaştırsaydı, ortaya daha sağlam ve güvenilir bir metin koymuş olacaktı. Bu da bize temel kaynakların karşılaştırmalı metinlerinin yapılmasının ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.